

pri meni slábo, ker sem dobrega srca: na rokah bi jo nosil in z róžicami ji postiljal.«

Zgaga se je ljubeznivo obrnil k šiválkama.

Jelica se ni, kakor videti, mnogo brigala za pogovor. Olga pa se je nasmihala potihoma.

A ko so se srečale nje oči z ljubezni polnim pogledom Štipkovim, ni mogla kàj, da se ne bi glasno zasmijala.

To je Zgago nékako osupnilo. Ugriznil se je v ustno in nekoliko prebledel.

»Vi, gospod doktor, prišli ste z Dunaja?« vprašal je Kodrána da bi navrl govor na drugo stvar.

»Prišel, ravnokar,« odgovoril je Lovro. »Prišel sem se nekoliko odpočit k ljubeznivemu svojemu prijatelju. Zajedno pa kanim popolniti svoje znanstvo, kar se tiče domače naše zgodovine, iz listín, ki se bajè nahajajo v grajskem arhivu.«

(Dalje prihodnjič.)

Pisma iz Zagreba.

Piše Jožef Starè.

XXI.

Bilo je o Dúhovem proti koncu absolutistične dôbe, ko nas je prijatelj povabil, da bi šli ž njim k njegovemu dedu v Volovsko. Prijazni poziv nam je dobro došel; saj nam je izpolnil davno željo, da se seznanimo s treznim in poštenim istrskim ljudstvom in da vidimo prelepi kraj istrskega primorja, ki je danes jel tekmovati celó s slovečo italijansko »riviero«. Milo morsko podnebje ter kostanjevi in lovorjevi gozdiči sosédne Opatije človeka res spominjajo na Italijo; slovenskemu srcu pa posebno dobro dé, ko vidi, da v tem lepem kraju prebivajo zdravi in krepki Hrvatje, ki nikdar niti v dobri, niti v slabi sreči niso zatajili róda in dóma svojega, četudi národne svoje zavesti niso obešali na véliki zvon. Moški se v pomorski službi po svetu za silo naučé tujim jezikom, ali prišedši domóv govoré najrajši svoj máterin jezik hrvaški. Le med tistimi, ki so se po večjem imetji svojem povzdignili med »gospódo«, imel je

italijanski jezik nekda j veljavo, kakeršno je med nami imel nemški. Takšen gospod je bil ded prijatelja našega v Volovskem. Velike njegove ladje so jadrane križem svetá ter mu množile in polnile zaklade njegove. Dasi se stari ded nikdar ni štel Italijana, niti je kdáj bil »lahon«, s svojci je obično govoril italijanski, hrvaški pa le z mornarji in preprostim ljudstvom. V družčini je rad pravil, kaj je v mlajših letih videl in izkušal po svetu, in rad je tudi rekel kakšno za kratek čas. Prišedše iz cerkve vprašal nas je, kaj je »gospod Kateri« z lece povedal. Mi smo nekoliko strmeli, on pa se nasmehne in jame pripovedovati o gospodu župniku, ki ga na vso moč čisla, ki se je, porojen Kranjec, dobro naučil hrvaščini, saj celó sveto mašo póje hrvaški, le besede »kateri« nikakor ne more opustiti, in zató mu ljudje v nedolžni šali pravijo »gospod Kateri«. Med obedom nam je pravil poleg drugega tudi o gostačih velike hiše svoje na Reki. Najčudnejši se mu je zdel trgovec Jakić, »trd graničárski Hrvatina«. Takó ga je dobrodušni starček po svoje okrstil in nadaljeval: »Res čuden je ta gospod; bistroumen je in zvédén, da mu ga med reškimi trgovci ni drúga, ali z domačim človekom ga ne spraviš, da bi govoril drugače, nego hrvaški. Ne vem, ali hoté ali nehoté, nekoliko mesecev mi ni plačal najemščine. Tedaj sem mu dvakrat, trikrat poslal uljuden opomin, pa zastonj, niti odgovoril mi ni. Sevéda, pisal sem mu italijanski, saj se drugače nikdar nisem učil. Zopet omočim peró, zapišem nekoliko vrstic hrvaški, takó kakor naši mornarji svojcem pišejo, zapечатim in pošljem gospodu Jakiču. Še tisti dan sem dobil vso zaostalo najemščino in prav prijazen listič pisan v »trdi hrvaščini, kakor se čita po knjigah.« — Bolj nego si je starček mislil, zanimalo nas je njegovo pripovedovanje, a prišedši potem na Reko nismo mirovali, dokler se nismo bolje seznanili z gospodom Jakičem, ki je bil res redek mož, kakeršnih bi si več želeli med trgovci svojimi.

Anton Jakić se je porodil v Kostajnici dné 16. januvarija 1828. leta iz meščanskih roditeljev. Brž ko je domá završil ljudsko šolo, šel je za prodajálniškega učenca v Petrinjo, kjer si je praktično pridobil najpotrebnejših trgovinskih znanostij. Izučen trgovski pomočnik je nekoliko časa služil v Gospiči, ali že leta 1849. bil je samostalen trgovec domá v Kostajnici. Toda podjetnemu njegovemu duhu je bilo v skromnem mesteci pretesno in leta 1851. preselil se je v Zagreb, odtodi pa leta 1854. na Reko, kjer se je lotil trgovine na véliko. Pa že leta 1859. vrnil se je v Zagreb, ko se je ravno začelo novo národno gibanje. Jakić, ki je od mladih nóg bil vnet rodoljub, imel je zdaj vsestranski obilo dela. Prva skrb mu je bila, kakó bi se

v hrvaško trgovino in v hrvaški obrt uvedel hrvaški duh in hrvaški jezik, kajti sodil je, da le po tem poti bodo Hrvatje trgovino in obrt dobili v svoje roke ter se iznebili tujcev in Židov. Jakić se je s to svojo trditvijo teknil preimenitnega národno-gospodarskega vprašanja in razkril veliko rano domovine svoje. Saj nas zgodovina uči, kakó je nedostatek krepkega domačega meščanstva bil jeden glavnih vzrokov, ki so ugonobili nekdanje poljsko kraljevstvo; a hrvaške gospodarske razmere so žal, v marsičem jednake poljskim. Takšne bolne prikazni imajo biti skrb državnega zakonodavstva, ali zopet vemo iz zgodovine, da večkrat niti najumnejši minister ne najde pravega leka takóvim državnim boleznim. Tem bolj se torej moramo čuditi trgovcu samouku, ki se je s čitanjem, potovanjem in z bistrim umom svojim izobrazil toliko, da je izprevidel, česar ne izprevidajo mnogi, ki so se odgajali po raznih vélikih in strokovnih šolah. Četudi Jakić sam ni mogel vsemu kàj, storil je kolikor je mogel; a kakó so drugi cenili njega znanje in plemenite napôre njegove, priča nam to, da je v Zagrebu Jakić do svoje smrti bil družábnik mestnemu starejšinstvu, trgovinski zbornici in deželnemu zboru hrvaškemu, kjer je v národno-gospodarskih vprašanjih njegova beseda vselej imela največjo veljavo.

Ko so hrvaški rodoljubi leta 1861. bili v zadregi zaradi tiskanja novih časopisov, ustanovil je Jakić v Zagrebu na svoje troške novo tiskarno ter jo nekoliko let vodil sam. Takrat je samouk šel celó nad književnike in spisal »Hrvatskega trgovca«, prvo hrvaško knjigo o trgovskih stvaréh. Koristni knjižici je pisatelj dodal uvod, poln prelepíh mislij in rodoljubnega oduševljenja. Tu neusmiljeno graja vse napake hrvaške trgovine in próži óstre pušice na tiste domačine in tujce, ki nečejo ničesar vedeti o tem, da bi hrvaški trgovec knjige, račune, meníce in vse ostalo pisal hrvaški, češ, da bi to bilo kvarno ugledu trgovskega stanú. Smešno to trditev je do dobra ovrigel on sam, ki je pri vseh trgovskih opravilih svojih rabil le hrvaški jezik. Po njegovem mnenji je mnogo imenitneje, da se národni jezik uvede v trgovino in obrt, nego v državne urade, kajti iz poslednjih ga kar čez noč lahko odpravi vladni ukaz, iz trgovinskega uradovanja pa ne, kakor nam priča Italija, ki je navzlic vsemu pritiskanju silnih nasprotnikov národno blagostanje umela ohraniti v svojih rokah. Takšne nauke daje Jakić rojakom svojim v predgovoru poudarjajoč tudi potrebo, da se v Zagrebu napravi vélika trgovska šola hrvaška, a po manjših mestih, da se za trgovske učence osnujejo nedeljske šole. V isti namen, v kateri je spisal prvo trgovsko knjigo hrvaško, izdavatí je jel Jakić leta 1864. trgovinski list »Sidro« ter ga nadaljeval do leta 1868.

»Radikalizem v národnosti in zboljšanje národno-gospodarskih razmer,« sodil je Jakić, »jedini je pot, po katerem se bodo Hrvatje rešili vsega tujstva in dospeli do boljše prihodnosti.« Ta odločnost v národnih stvaréh ni povsem ugajala niti rojakom njegovim, ki so ga sploh bolj spoštovali, nego ljubili. Saj jih je bilo mnogo, ki plemenitega njegovega truda niti razumeli niso. »Za koga se pač toliko ubija in dela? Čemu takó varčno živí in si marsikaj takorekoč od ust odtrga, on, ki nima otrók?« Takó je marsikdo ugibal, dokler mu tudi te zastavice ni rešila smrt plemenitega možá. Dné 27. decembra leta 1878. umrl je Anton Jakić, a vse svoje prihranjeno imetje, petdeset tisoč goldinarjev, ostavil je národu in domovini. V oporoki svoji se je spomnil jugoslovanske akademije, Matice hrvaške in društva sv. Jeronima; ustanovil štipendije za dijake hrvaškega vseučilišča, gospodarske in trgovske šole; ustanovil nagrade kmetom, ki se bodo izkazali napredne vinógradnike, živinorejce in sadárje; določil neko vsoto za izdavanje spisov o národnem gospodarstvu, a Matici hrvaški je še posebej zapustil potrebnih novcev, da spravi na svetlo njegov rokopis »Moja spominjanja« in drugo izdanje njegovega »Hrvatskega trgovca«; pozabil ni niti bližnjega rodú svojega, in dober katoličan se je spomnil tudi nekih pobožnih ustanov. Prijatelji in neprijatelji so strmeli, ali kdor ga je prej le spoštoval, zdaj ga je ljubil in iskreno žaloval za njim, ki ga je smrt prezgodaj odtegnila prekoristnemu delovanju. V svesti si resničnih svojih zaslug je določil Jakić tudi še to, naj mu domači umetnik Rendić od marmorja izkleše poprsje in je postavi v hrvaški muzej. Zgodilo se je po njegovi volji, ki nikakor ni bila znamenje prevzetnosti, ampak priča nam o vzvišenem ponosu zavédnega možá.

»Matica hrvaška« bila je dolgo v zadregi, kakó naj izvrši posebno naročilo Jakićevo zaradi izdanja njegovih knjig. Rokopisa »Moja spominjanja« bilo ni mogoče nikjer najti, »Hrvatskega trgovca« v drugič dati na svetlo pa tudi ni kazalo zató, ker je knjiga bila prezastarela. »Matica« je tedaj v ta namen prejetih petsto goldinarjev naložila v hranilnici, naj se množé, dokler se ne odloči, kakó in kaj. Potreba trgovskih knjig hrvaških kazala se je v tem večja od dné do dné, zlasti ko sta se v Zagrebu in v Zemunu ustanovili véliki trgovski šoli, za kateri nisi imel odkod vzeti hrvaških knjig. Tu je neutrudljivi matičin tajnik gospod Kostrenčič izprožil misel, naj bi »Matica« osnovala »Knjižnico za hrvatske trgovce«, iz katere bi domači trgovci in obrtniki zajemali zdravih in krepkih naukov ter se samí izobražali v stroki svoji; zajedno bi takšna zbirka trgovskih knjig dobro došla

učencem omenjenih novih šol. Jakičeva ostalina bi imela biti osnovna glavница, s katero bi se najprej izdala jedna knjiga. Razprodaja prve knjige bi povrnila troške osnovne glavnice, ki bi utegnila narastati in »Matici« dajati potrebnih novcev, da bi čimdalje več trgovskih knjig spravljala na dan. Brez ugovora je matičin odbor jednoglasno vzprejel nasvèt marnega tajnika svojega, v svesti si, da bi sam Jakić odobril takšno izpremembo oporoke svoje, po kateri bodo hrvaški trgovci namesto jedne knjige po malem dobili celo knjižnico. Takó je sodila tudi glavna skupščina, ko je dné 29. novembra leta 1885. potrdila odborov sklep; deželna vlada pa je veljavo istega sklepa priznala s tem, da je »Matici hrvaški« za novo nje podjetje obljubila posebne denarne podpore. Zdaj je bilo misliti, katerih knjig najbolj treba in kdo jih bode spisal. »Matičin« odbor je dognal tudi to, a danes imamo prvo knjigo v rokah, v tem ko se druge tudi že spisujejo.

Lična knjiga male osmerke ima na čelu skupni náslov: »Knjižnica za hrvatske trgovce. Zasnovana iz zadužbine Antuna Jakića. Knjiga prva.« Za uvod vsi zbirki je Gjuro Crnadak na XXIV. stranéh opisal življenje in delovanje pobratima svojega Antona Jakića, vseučiliški profesor dr. Blaž Lorković pa je na 36 stranéh v zanimivem dijalogu prav jasno in poljudno raztolmačil postanek in pomen te knjižnice. Učeni gospod profesor poudarja, kakó mora vsak človek do smrti delati in se učiti; brez dela torej ne more biti niti trgovec, kateremu ima razven tega biti prva skrb, da si ohrani dober glas. Kar velja trgovcu, velja obrtniku; obema treba dveh glavnic, denarne in moralne, namreč poštenja, varčnosti in splošnega zaupanja pri ljudeh. Treba jima pa tudi teoretičnega znanja, kajti sama praktična vaja ali izurjenost dandanes nikjer več ne zadošča, in prav zató, ker so se hrvaški trgovci in obrtniki premalo učili, poberó jim Nemci, Italijani in Francozje pri vsakem začetji največji in najboljši del zaslužka in dobička. Brez koristi so rodoljubne zaveze proti tujim izdelkom; naj le domači izdelki ne bodo ni dražji, ni slabši od tujih, in gotovo bode vsak Hrvat rajši kupoval pri domačih trgovcih in obrtnikih. Prav lepo razvija pisatelj imenitnost trgovine za splošno omiko vsacega národa, kar nam priča zgodovina starih Grkov, Feničanov in drugih národov; Hrvatje pa imajo najlepši dokaz domá v Dubrovniku. Kakó zgodaj se je v tem dalmatinskem mestu razcveto hrvaško pesništvo! In kaj je temu bilo vzrok? Nič drugega nego splošno blagostanje, ki ga je povzdignila trgovina.

Ko nam je pisatelj takó podal vrhováto torbo prelepih nauk, zanimivih in koristnih vsakemu človeku sploh, zlasti pa trgovcu in

obrtniku, razložil je še posebno, kaj je národno gospodarstvo ali politična ekonomija, o kateri razpravlja v prvi knjigi. Proti koncu nam kratko pripoveduje o ostalih knjigah, ki jih je »Matica hrvatska« namenila hrvaškim trgovcem. Te knjige bodo obsežale nauk o državnem gospodarstvu, o bankah in borzah, o trgovinskih in meničnih zakónih, trgovinski zemljepis, trgovinsko zgodovino, nauk o poznavanju blagá, trgovinsko knjigovodstvo, aritmetiko, korespondencijo, frazeologijo in kar se bode še drugega našlo koristnega trgovcu in obrtniku. Takoj za tem bogatim uvodom nam gospod Lorković na 322. stranéh razlaga nauk o politični ekonomiji ali národnem gospodarstvu, ki ga je po svojem znanji in izkustvu in po najboljših virih spisal jasno in razumno, da ga bode rad čital vsak omikani človek. Vse gradivo je razdelil na šest večjih oddelkov, od katerih uvod obseza te-le članke: »Kaj je politična ekonomija, politična ekonomija med drugimi znanostmi, razvrstitev politične ekonomije in važnost iste«. V I. oddelku nam tolmači splošne pojmove in sicer: »Kaj je potreba, a kaj imetek; imetje in bogastvo, gospodarstvo, država in gospodarstvo, prebivalstvo.« II. oddele: nam razlaga pridobivanje imetka in govori posebej o prirodi, o delu, o glavnici, o družini in pouku, o gospodarski svobodi in konkurenciji, o pravici lastništva in nasledovanja ter o podjetjih. V III. čitamo o razpečavanji blagá, o vrednosti in ceni, o méri in téži, o novcih in kreditu, o bankah, o prevozilih in o bórzi; IV. razlaga delitev imetja in nas poučuje o dohodku, o zemljiški renti, o plači za delo, o prihodu od glavnice, o dobičku podjetnikov, o pomočnih zavodih, o zadrugah ter o pravični razdelitvi imetja; V. razjasnuje nam potrošek, kríze in zavarovanja. V dodatku nam je pisatelj podal kratek pregled o zgodovinskem razvoji političke ekonomije, a napósled navaja najboljša dela o národnem gospodarstvu, pisana v drugih jezikih ter je s tem jako ustregel tistim omikanim trgovcem, ki bi želeli kaj več čitati o raznih znanstvih stroke svoje.

Nikakor nismo mislili do dobra oceniti prelepe knjige, hoteli smo le opozoriti slovensko občinstvo na ta čisto novi cvet, ki ga je »Matica hrvatska« zasadila na književno polje hrvaško. Le to hočemo še poudariti, da se učeni gospod pisatelj pri razlaganju náukov svojih opira na zgolj moralna načela, ki morajo biti podstava vsakemu gospodarstvu posameznega človeka, kakor vsega národa. Če pomislimo, kolikanj imeniten je v razvoji vsakega národa meščanski ali takozvani srednji stan, in da le trgovina povzdiguje ta stan, kakor nas uči zgodovina vseh vekov in vseh kulturnih národov, potem bomo še bolj umeli ceniti najnovejše podjetje »Matice hrvatske«, kateri za to želimo

najnovejše sreče. Zajedno pa tudi slovenskim trgovcem priporočamo, da sežejo po tej knjigi, ki je prav njim namenjena, zlasti ker se slovenska književnost v sedanjih razmerah še ne more prijeti jednakega dela. Knjiga velja za družabnike »Matice hrvatske« 1 goldinar, za nedružabnike pa 1 gld. 50 kr. Krasi jo prav dobro pogojena podoba Antona Jakiča, plemenitega Hrvata, ki se je samouk z bistrim umom svojim čisto sam krepkó povzdignil med nesmrtné možé národa svojega. Priporočamo pa to knjigo tudi zató rojakom svojim, ker smo prepričani, da bi se prav med bistrumnimi Slovenci najprej našel mož, ki bi posnemal vzgled Hrvata Jakiča in s tem dejanski pomagal sebi in národu svojemu. Da bi se to čim prej uresničilo, to je vroča želja naša, ki jo za novoletno voščilo pošiljamo čez Sotlo. Bog dáj srečo!

Otrovne ali nalezljive bolezni in njih pravi vzroki.

Spisal Jožef Rakež.

»Več luči!«

I.

starodavnih listínah že čitamo o grôznih kugah in strašnih epidemijah, ki so nenadoma in brez znanih vzrokov nastajale, z brzimi koraki se razširjale ter ljudi in živali neizprósno požirale in pokončavale. — Čim bolj se bližamo novemu veku, v čim ožjo dotiko so prišla razna pozemeljska ljudstva, čim bolj so se národje jeli spoznávatí ter med sábo občevati, tem češče se je tudi prikazovala le-tá šiba božja v raznolikih podobah. Tudi najnovejša dôba nam v tem oziru podaje dokaj primér. Je li čudo, da so že v davnih časih iskali vzroka tej pogibni nerazumni prikazni, je li čudo, da ji zlasti učenjaki naše dôbe posvečujejo ves svoj trud?

Starih národov otročja in preprosta čud je našla kmalu navidezni vzrok ter se pomirila z njim. Saj je sleharnemu človeku, tudi divjaku, urojeno čustvo, da v vsem, kar se ponuja njegovemu pogledu, vidi sledôve višjega, t. j. božjega bitja. V tem večji méri se jim je, gleda-